

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 464 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rne.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi	31
Abdovakil Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abdovohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забихуллаевич	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rne va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	

Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich, PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich, kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich, katta o'qituvchi	
Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi, asisstant	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzal Alisherovna, PhD in economics, docent	
Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari.....	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinovna, PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna, Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari.....	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri.....	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li, tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon, PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlanitirish imkoniyatlari.....	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida.....	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna, i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari.....	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li, dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalari faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich, dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich, magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni.....	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li, mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях.....	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна, PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи, ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish.....	217
Z. G. Allaberganov, kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish.....	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich, i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari.....	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna, kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna, kafedra dotsenti	

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashtrish ko'rsatkichlari	242
Berdiyev Akram O'ktamovich , mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich , kafedra dotsenti	
O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya outsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinnoz , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktoranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	
Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муютдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузматович , Бахриев Иброхим Исометдинович, кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович, кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Рузмат Отажанович, кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли, ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	

Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarlari	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития.....	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari.....	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari.....	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	
Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich , PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich , PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari.....	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna , kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство.....	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи , базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari.....	416
Eshquvatov Aziz Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik.....	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari.....	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для содействия устойчивому экономическому росту в Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна , аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmamatov Farhodjon Kubayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov , mustaqil tadqiqotchi	
Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini kompleks baholash uslubiyoti.....	454
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish.....	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	

YERLARNING DEGRADATSIYAGA UCHRASHI VA OLDINI OLIISH BO'YICHA CHORA-TADBIRLAR

Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna

Qarshi Muhandislik iqtisodiyot instituti "Innovatsion iqtisodiyot"
kafedrası doktoranti

Annotatsiya: Maqolada respublikamiz va Qashqadaryo viloyatidagi sug'oriladigan yerlarning meliorativ holati hamda yerlarning degradatsiyaga uchrashishi muammolari yoritilgan. Bu kabi muammolarni bartaraf etish hamda uni oldini olish borasida almashlab ekish, tomchilatib sug'orish bilan amalga oshiriladigan chora tadbirlar va amaliy takliflar to'g'risida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: melioratsiya, degradatsiya, yer va suv resurslari, suv tejovchi texnologiyalar, cho'llanish.

Abstract: The article describes the reclamation of irrigated lands in our republic and the Kashkadarya region, as well as the problems of land degradation. Measures and practical proposals for eliminating such problems and preventing them by alternating planting and drip irrigation are described.

Key words: reclamation, degradation, land and water resources, water-saving technologies, desertification.

Аннотация: В статье описаны мелиорация орошаемых земель в нашей республике и Кашкадарьинской области, а также проблемы деградации земель. Описаны меры и практические предложения по устранению подобных проблем и их профилактике путем чередования посадок и капельного орошения.

Ключевые слова: мелиорация, деградация, земельные и водные ресурсы, водосберегающие технологии, опустынивание.

KIRISH

Dunyo bo'ylab har yili 12 million gektar yer cho'llanib boryapti, har soniyada bu ko'rsatgich 23 gektar yerni tashkil qilmoqda. Bugun butun jahon ma'lumotlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, yer yuzasining qariyb 75 foizi cho'llanishga yuz tutgan. Agar bu holat bartaraf etilmasdan davom etaversa 2050-yilga borib yer qit'asining 95 foizi cho'llanishi va bu esa dunyoning 3 mlrd aholisida oziq-ovqat taqchilligini yuzaga kelishi mumkinligini ko'rsatib bermoqda. Cho'llanish yerning ekin ekilmaydigan yaroqsiz holatga kelish jarayonidir. Bunda ekologik tizimlar buziladi tabiiy xilma-xillik yo'qoladi organik hayotning deyarli barcha shakllari yomonlashadi. Cho'llanish –dunyo mamlakatlarining tabiiy va iqtisodiy inqiroziga sababchi bo'ladi. So'nggi 100 yillikda suvli hududlarning 54 foizi cho'llanishga yuz tutgan bo'lib, bu holat dunyo olimlarini tashvishga solmoqda Bizning respublikamizda esa har daqiqada 9 2 metr hudud cho'llanib borayotganligi esa muammoning naqadar dolzarb ekanligini ko'rsatib beradi¹.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

O'rganilayotgan mavzu doirasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni ^[1], O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–5853-son Farmoni ^[2], PQ–277-son 10.06.2022. Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risidagi Prezident qarori ^[3] yuzasidan Respublikamizda sug'oriladigan yerlarini barqaror holda saqlab qolish hamda degradatsiyalashuvini oldini olish bo'yicha chora tadbirlar ishlab chiqarilgan. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari ^[4], Amu-Qashqadaryo ITXB ma'lumotlari ^[5], Qashqadaryo viloyatida 2023-yilda Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasini rivojlantirishni tizimli tashkil etish bo'yicha uslubiy qo'llanmalarda ^[6] esa Qashqadaryo viloyatida sug'oriladigan yerlarning salmog'i, ekin yerlari, turlari bo'yicha joylashuvi, tuproqlarning sho'rlanishi, viloyatdagi

1 [@tuproq_kinikasi](http://www.soil.uz@taiti_soil)

yerlarning melioratsiyasi holati o'rganildi. N. J. Mamanazarova^[7] maqolada esa qishloq xo'jaligida suv tejamkor texnologiyalarni takomillashtirish va suv sarfini oldini olish bo'yicha ko'rsatmalar berilgan, ammo viloyat bo'yicha ushbu ko'rsatmalar to'liqligicha tatbiq etilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Qishloq xo'jaligida sug'oriladigan yerlarning salmog'i kundan kunga kamayib bormoqda bu esa tuproq holatining yomonlashuviga va oqibatda hosildorlikning kamayishi va iqtisodiy va tabiiy inqirozga sabab bo'lmoqda. Bugungi kunda yerlarning degradatsiyalashuvini oldini olish bo'yicha ixotazorlarni barpo qilish, almashlab ekishni takomillashtirish bo'yicha eksperimental tadqiqotlar o'tkazish, suv tejamkor usullarni tatbiq qilish kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Cho'llanishga, asosan, tabiiy va antropogen omillar ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy omilga global isish ta'sir ko'rsatsa, antropogen omilga esa inson o'zi sabab bo'ladigan omillar kiradi. Yerlarni noto'g'ri sug'orish, sanoat chiqindilari, mineral va tosh, qum qazib olinishi esa bu jarayonni tezlashtirib yuboradi. Bundan tashqari qishloq xo'jaligida melioratsiyani va sug'orish ishlarini noto'g'ri tashkil qilinishi oqibatida ham yerlar yaroqsiz holatga kelib qoladi. Bundan tashqari, chorva mollarini noto'g'ri o'tlatish ham yerlarning melioratsiyasini yomonlashuviga olib keladi. Bunda chorva mollari bir joyning o'ziga ko'p vaqt o'tlatilganda ular o'simliklarning ildiz qismi zararlanadi va buning natijasida kelasi yilga kelib o'sha hududda yashillik kamayib ketadi. Buning oldini olish uchun esa chorva mollarini smeta bo'yicha o'tlatishni yo'lga qo'yish kerak. Qolaversa, dunyo aholisining o'sib borishi ham cho'llanishning asosiy sabablaridan biri deb qarashimiz mumkin. Binobarin, insonlar ko'paygani sari oziq ovqatga bo'lgan ehtiyoj ortadi bu esa o'z navbatida yerdan ko'proq hosil olish kerakligi ko'rsatadi. Buning natijasida esa yerlardan ayovsiz foydalaniladi va ba'zi hollarda esa yer yaroqsiz holatga keladi.

1-jadval: Respublika bo'yicha jami sho'rlangan yerlar² (ming. ga 2020-yil)

Hududlar nomi	Umumiy sug'oriladigan maydon, ming/ga	Sho'rlanmagan yerlar: ming/ga	Sho'rlangan yerlar: ming/ga	Shu jumladan kuchli sho'rlangan: ming/ga	Shu jumladan o'rta sho'rlangan yerlar mingga	Shu jumladan kam sho'rlangan yerlar ming/ga
Respublika bo'yicha	4304	2373	1928.7	83.00	518.6999	1326.6
Qashqadaryo viloyati	513	286.3	227.7	9.19	36.4	182

Meliorativ tadbirlarni to'g'ri amalga oshirish bilan bir qatorda, sizot suvlarini maqbul sathlarda ushlab turish va ularning minerallashuvini kamaytirishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirish, bu boradagi ilg'or jahon tajribasini o'rganish va amaliyotda qo'llash kabi bir qator muammolarning yechimlari mavjud. Jumladan, zamonaviy suv tejovchi sug'orish texnologiyalardan foydalanish ko'lamini kengaytirish yo'nalishida qishloq xo'jalik ekinlarini sug'orishda suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalarini joriy qilish 175 ming gektardan 2025-yilgacha 1 million gektarga, 2030-yilga kelib 2 million gektargacha, shu jumladan, tomchilatib sug'orish texnologiyasi 77,4 mingdan 2025-yilgacha 300 ming gektargacha va 2030-yilga kelib 600 ming gektargacha yetkazilishi ko'zda tutilgan. Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash yo'nalishida:

- a) sho'rlangan maydonlar 1 948 ming gektardan 1 722 ming gektarga, o'rta va yuqori sho'rlangan yerlarni 607 ming gektardan 430 ming gektargacha qisqartirilishi;
- b) sizot suvlar sathi muammoli darajada (0–2 metr) bo'lgan sug'oriladigan yer maydonlari 1 051 ming gektardan 773 ming gektargacha kamaytirilishi;
- d) foydalanishdan chiqqan 298,5 ming gektar sug'oriladigan yerlar 2025-yilga kelib qishloq xo'jaligida foydalanishga kiritilishi kabi manzilli yo'nalishlar belgilab olingan.³

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi qoshidagi Seysmologiya instituti direktori V. Rafiqovning so'zlariga ko'ra, "Agar cho'llanishga qarshi chora tadbirlarni amalga oshirmasak, 2030–40-yillarga borib eksport

² Qashqadaryo viloyat Statistika ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6024-sonli Farmoni, 10.07.2020-yil.

hajmi keskin tushib ketadi. Bu jarayon yildan yilga kuchayib boryapti. Masalan, janubiy, sharqiy, shimoliy va borgan sari g'arbiy viloyatlarga qarab cho'llanish jarayoni tezlashyapti. Qarnacho'l, Mirzacho'l, Sherobod, Dalvarzin, Qoraqalpoq cho'llari chegaralari kengayishda davom etyapti. Ular qatoriga o'tgan yillar ichida eng yosh bo'lgan cho'l-Orolqum ham qo'shildi. Orolqum hozir 60 yoshga to'ldi va uni dunyodagi eng yosh cho'l desak mubolag'a bo'lmaydi. Orolqum cho'li Turkmanistondagi Qoraqum cho'li bilan O'zbekistondagi Qizilqumni bir-lashtirib yubordi. Ilgari bularning o'rtasida Amudaryo oqib o'tardi".

Shu o'rinda bir qator mamlakatlarda cho'llanish va yerlarning kuchli darajada sho'rlanishi kabi muammolar bilan kurashayotgan bir vaqtda dunyo bo'yicha qariyb 2 milliard gektar yer maydoni yaroqsiz holga kelib qolganligi masalaning qay darajada dolzarb ekanligini aks ettiradi. Qishloq xo'jaligi yerlarining holatini yaxshilash, tuproqning unumdorligini oshirish muhim masalalardan hisoblanadi. Ushbu dolzarb muammoning ilmiy hamda amaliy tomonlarini tahlil etish va sohadagi muammolarni bartaraf etishda bugungi kunda katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, 2022-yilning 10-iyun sanasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"⁴gi qaroriga muvofiq yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashish masalalari bo'yicha bir qator vazifalarni amalga oshirish belgilab olindi. Jumladan:

- yerlar degradatsiyasi jarayonlari bilan kurashish sohasida yagona davlat siyosatini yuritish;
- ushbu sohada davlat dasturlari va istiqbolga mo'ljallangan strategiyalarni ishlab chiqish hamda ularni amalga oshirishda ishtirok etuvchi vazirlik va idoralar faoliyatini muvofiqlashtirish;
- yerlar degradatsiyasi va cho'llanishi, shu jumladan yerlarni tiklash, rekultivatsiya va melioratsiya tadbirlari, yaylovlardan almashlab foydalanish, ularni saqlash va fitomelioratsiyalash, qishloq xo'jaligi ekinlarini almashlab ekish, o'rmonlar va ihotazorlar barpo qilish jarayonlarini monitoringini olib borish;
- yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashish ishlarini olib borishga ma'sul korxona, muassasa, tashkilotlar rahbarlari va boshqa mansabdor shaxslar uchun bajarilishi majburiy bo'lgan ko'rsatmalarni berishdan iboratdir.

Qolaversa, joriy yilning 27-aprel kuni Toshkent shahrida "22-aprel – Xalqaro Yer kuni"ga bag'ishlangan "Markaziy Osiyoda yerlar degradatsiyasiga qarshi kurash: muammolar va yechimlar" mavzusida forum bo'lib o'tdi. Tadbir O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, BMT ning Taraqqiyot dasturi hamda xalqaro oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO), shuningdek, Germaniya xalqaro hamkorlik jamiyati (GIZ) hamkorligida tashkil etildi. Unda Markaziy Osiyo davlatlari, Rossiya, Germaniya, Turkiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlardan iqlim o'zgarishi va yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurash bo'yicha tegishli vazirlik va idoralar vakillari, ekspertlar, olimlar ishtirok etishdi. Bizga ma'lumki, qishloq xo'jaligi yerlarining unumdorligini saqlash va oshirish yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurashish, eroziya, sho'rlanish, botqoqlanish va cho'llanishning oldi olish masalalari global miqyosida hal etilishi muhim bo'lgan muammolar sirasiga kiradi. Shu nuqtayi nazardan yuqoridagi forumda yer resurslarini muhofaza qilish va undan oqilona samarali foydalanishga oid masalalar muhokama qilindi.

Forum qatnashchilari tomonidan taqdimot o'tkazildi, turli mamlakatlardan kelgan ekspertlar yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurashish va cho'llanishni oldini olish, tuproq tarkibini yaxshilash va unumdorligini oshirish hamda global iqlim o'zgarishiga moslashgan holda yaylovlarni tiklash bo'yicha qishloq xo'jaligiga zamonaviy innovatsion usullarni joriy etish borasida olib borilyotgan ishlari bo'yicha o'z tajribalari bilan o'rtoqlashdi. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda O'zbekistonda yerlarning degradatsiya jarayonlariga qarshi kurashish, global iqlim o'zgarishlariga moslashish, qurg'oqchilik va cho'llanishni oldini olish bo'yicha umumiy qiymati qariyb 50 million AQSh dollarini tashkil etadigan 15 ga yaqin loyihani amalga oshirmoqda. Shuningdek 2026-yilga kelib sho'rlangan yer maydonini 100 ming gektarga qisqartirish, 1,7 million gektar degradatsiyaga uchragan yaylovlarni tiklash va 26 ming gektar qishloq xo'jaligi yerlarida himoya o'rmonlar yaratish bo'yicha strategik vazifa ham belgilandi. Bugungi kunga kelib ushbu yo'nalishlar bo'yicha ishlar olib borilmoqda. 232,8 ming gektar degradatsiyaga uchragan hududlarda o'rmon hududlarini yaratish ishlari bolmoqda. Bu borada 1,7 million gektar maydonda saksovul, cherkez va qandim kabi tuz va qurg'oqchilik chidamli o'simliklardan tashkil topgan "yashil qoplamalar" yaratilmoqda. Bundan tashqari joriy yilning 7-iyul kuni yana bir bor yurtimizda tashkil etilgan "Qishloq xo'jaligi yerlariga bo'lgan huquqlarni ishonchli himoya qilish, ularni bozor aktiviga aylantirish hamda yaylovlarni muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanishni tashkil etish" mavzusida BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti va FAO Global ekologik jamg'armasi tomonidan moliyalashtirilgan loyihalarni amalga oshirish bilan orqali yaylovlarni barqarorlashtirish, ekotizimni saqlash, yerlarning degradatsiyasi, qurg'oqchilik va sho'rlanishga qarshi katta hissa qo'shmoqda. Ushbu forum turli mamlakatlar mutaxassisliklarini ilg'or tajribalaridan va yangiliklaridan mamlakatimizdagi mavjud sohaga oid muammolarni bartaraf etishga yordam beradi. Shu o'rinda birqator mamlakatlarda cho'llanish va yerlarning kuchli darajada sho'rlanishi kabi muammolar bilan kurashayotgan bir vaqtda dunyo bo'yicha qariyb 2 milliard gektar yer maydoni yaroqsiz holga kelib qolganligi masalaning qay darajada dolzarb ekanligini

4 PQ-277-sonli "Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror. 10.06.2022.

aks ettiradi. Bizning viloyatimiz ya'ni Qashqadaryo viloyatida ham degradatsiyani oldini olish uchun qator chora tadbirlar amalga oshirilyapti. Buning natijasida esa viloyatda foydalanishga yaroqli yerlar hajmi ortmoqda.

2-jadval: Qashqadaryo viloyati tumanlarida 2023-yilda foydalanishga kiritiladigan yer maydonlari

№	Tuman nomi	2023-yilda foydalanishga kiritiladigan maydon, (hektar)	Loyihaning dastlabki qiymati, (mln. so'm)	Amalga oshiriladigan agrotexnik tadbirlar, (hektar)
1	G'uzor	1362	14405	109
2	Qarshi	1890	16983	151
3	Koson	1597	12703	128
4	Qamashi	1005	9799	80
5	Mirishkor	2068	24208	165
6	Muborak	3231	20710	258
7	Nishon	4314	13066	345
8	Kasbi	1443	12615	115
9	Chiroqchi	817	9582	65
10	Yakkabog'	430	5951	34
	Jami	18157	140 021	1453

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2023-yilda Qashqadaryo viloyatida foydalanishga kiritilgan yer maydonlarini tumanlar kesimida ko'rishimiz mumkin. Bunda Muborak va Nishon tumanlarida ajratilishi kerak bo'lgan yer maydonlarini ulushi katta ekanligiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bu ko'rsatkich jami viloyat bo'yicha 18157 hektar yer maydonini tashkil etish nazarda tutilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida berilgan ma'lumotlarga bir qator yechimlarni berishimiz mumkin:

- shakllantirilgan manzilli ro'yxat asosida 18157 hektar yer maydonlarini elektron xaritalarini tayyorlash, Suv xo'jaligi va Qishloq xo'jaligi vazirliklariga taqdim etish va ma'lumotlar asosida keyingi yilga nisbatan foydalanishga kiritilishi mumkin bo'lgan yer maydonlarini prognozlashtirish;
- yer maydonlarini foydalanishga kiritishga talabgorlarni aniqlash va ekin turlarini joylashtirish bo'yicha elektron platformasini yaratish;
- aniqlangan talabgorlarga foydalanishga kiritiladigan yer maydonlarini birlashtirish va tayyorlangan ma'lumotlar asosida bazani shakllantirish va yaylovlarni barqarorlashtirish maqsadida urug'chilik tizimini yaxshilashni takomillashtirish;
- yaylovlarning sifatini saqlab qolishda chorva mollarini almashlab boqish borasidagi smetani takomillashtirish.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 10.07.2020-yildagi PF-6024-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-son Farmoni. 23.10.2019-y.
3. PQ-277-sonli "Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror. 10.06.2022.
4. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari, 2020–2023-yillar.
5. Amu-Qashqadaryo ITXB ma'lumotlari, 2020–2023-yillar.
6. Qashqadaryo viloyatida 2023-yilda Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasini rivojlantirishni tizimli tashkil etish bo'yicha uslubiy qo'llanma.
7. Mamanazarova N. J. Ways to improve the management of water systems in the conditions of digitalization of agriculture. // Central European Management Journal. 2022.
8. [@tuproq_kinikasi](http://www.soil.uz@taiti_soil).

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.